

УДК 378.015.311

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-93-6-271-279>

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Т. М. Тюльпа

ORCID 0000-0002-8032-8676

Стаття присвячена розкриттю сутності аксіологічного підходу до формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці на основі розвитку у студентів ціннісного ставлення до життя, майбутньої професії, усвідомленого ставлення до її специфіки, вироблення власного стилю поведінки і світогляду як системи поглядів, переконань і установок.

Освіта є основним каналом цілеспрямованого внесення в суспільну свідомість пріоритетних цінностей шляхом формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. В якості пріоритетного завдання висувається розкриття цінностей особистості, її інтелектуального, морального потенціалу, що виражається в здатності вільно орієнтуватися в складних соціальних і професійних ситуаціях. Будучи формою самовизначення особистості, соціальна компетентність відображає дійсність не пасивно, а за допомогою суспільних відносин, не абстрактно, а крізь призму потреб особистості, моделює систему принципів і цінностей життєдіяльності людини, проєктує імперативи її дій і вчинків, отже має аксіологічну сутність, яка потребує постійного вдосконалення.

Виявлено, що аксіологічні пріоритети матимуть вирішальний вплив на формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, якщо: цілі професійної освіти спираються на аксіологічні орієнтири; зміст професійно-педагогічної підготовки відображає історичні й сучасні цінності майбутньої професійної діяльності; процес професійної підготовки базується на аксіологічних складових і підпорядкований логіці розвитку ціннісної сфери особистості; аксіологічні цінності характеризують життєву позицію майбутніх фахівців і реалізуються у професійній діяльності. Такий підхід обумовлює розгляд професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних

спеціальностей як ціннісно-зорієнтованої діяльності. Позитивна ціннісна орієнтація на іншу людину утворює особистісно-професійне підґрунтя майбутнього фахівця соціономічної спеціальності під час професійної підготовки.

Ключові слова: аксіологічний підхід, формування соціальної компетентності, майбутні фахівці соціономічних спеціальностей, професійна підготовка.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні однією з ознак конкурентоспроможності особистості, її адаптації до сучасного соціокультурного й професійного середовища є факт наявності високої соціальної компетентності. Тому одним із завдань професійної підготовки має стати формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери, здатних швидко перебудовуватися в залежності від зміни вимог сучасного життя, які вміють постійно вдосконалюватися, шукати шляхи реалізації соціо професійних знань, умінь, навичок, відстоюючи при цьому свої погляди і зберігаючи особистісні позиції. За своєю сутністю соціальна компетентність є відображенням особистістю суспільних відносин і її позиції до цих відносин. Будучи формою самовизначення особистості, соціальна компетентність відображає дійсність не пасивно, а за допомогою суспільних відносин, не абстрактно, а крізь призму потреб особистості, моделює систему принципів і цінностей життєдіяльності людини, проектує імперативи її дій і вчинків, отже має аксіологічну сутність, яка потребує постійного вдосконалення.

Аналіз досліджень. Аксіологічний підхід у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців фіксує увагу на цінностях як змістоутворювальних підставах людського буття. На думку вчених (В. Зеньковський, Н. Бердяєв, М. Каган, Д. Леонт'єв, Д. Н. Узнадзе, С. Франк, В. Франкл, А. Швейцер та ін.) сутність аксіологічного підходу полягає в спрямованості педагогічної діяльності на гуманістичний розвиток особистості як мета, суб'єкт, результат і головний критерій її ефективності. Аксіологічний підхід розглядається науковцями в якості одного з провідних підходів у контексті гуманістичної педагогіки й психології, так як він визнає кожного учасника освітнього процесу активним ціннісно-мотивованим суб'єктом діяльності, дозволяє вибудувати суб'єкт-суб'єктні відносини і створити сприятливий психологічний клімат.

Мета статті – розкрити сутність аксіологічного підходу до формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у професійній підготовці на основі розвитку у студентів ціннісного ставлення до життя, майбутньої професії, усвідомленого

ставлення до її специфіки, вироблення власного стилю поведінки й світогляду як системи поглядів, переконань і установок.

Виклад основного матеріалу. Професійна освіта поряд з багатьма іншими функціями виконує і ціннісну функцію. Виникнення аксіологічного підходу в педагогічній освіті відбулося в кінці XIX століття. Завдяки науковому світогляду К. Ушинського, в педагогіці саме поняття людини починає розглядатися як феномен, який вивчається в єдності природного, соціокультурного, матеріально-тілесного й духовного явищ. К. Ушинський (1949) стверджував, що особистісною цінністю людини є її виховання, яке формує свідомість і відкриває шлях до добра. Разом з особистісним вихованням, з урахуванням особистісних цінностей, К. Ушинський розглядав і народне виховання, яке було основою оволодіння загальнолюдськими цінностями.

На сучасному етапі розвитку суспільства якісна освіта продовжує залишатися однією з найбільш важливих життєвих цінностей громадян, вирішальним фактором соціальної справедливості та політичної стабільності. Для цього необхідний фахівець, орієнтований на базові цінності своєї професійної діяльності і здатний до такого проектування соціономічної сфери, яка передбачає можливість самовизначення для всіх учасників суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Однак, цінності є орієнтиром у діяльності і поведінці спеціаліста тільки за умови сформованості в нього ціннісної свідомості, відносин і установок.

Слід зазначити, що сучасна педагогіка зорієнтована на формування ціннісного ставлення до світу як основної мети освіти. Ціннісне ставлення – це внутрішня позиція особистості, яка відображає зв'язок особистісних і суспільних значень. Сутність аксіологічного підходу до підготовки майбутнього фахівця соціономічної сфери полягає в орієнтації професійної освіти на формування у студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей, які визначають їхнє ставлення до світу, своєї діяльності, до самих себе як особистостей і професіоналів. У філософському розумінні ціннісні орієнтації визначаються як елементи внутрішньої структури особистості, сформовані й закріплені життєвим досвідом індивіда в ході процесів соціалізації та адаптації, які обмежують значиме (істотне для цієї людини) від незначного, несуттєвого (Сластенин, 2003, Ярошенко, 2004).

Аксіологічний підхід впливає з учення про цінності і являє собою філософсько-педагогічну стратегію, яка показує шляхи використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості. Аксіологічний підхід до процесу професійної підготовки, який формує світоглядну позицію майбутнього фахівця соціономічної сфери, дозволяє філософськи

осмислити природу цінностей. Він органічно відповідає гуманістичній педагогіці, оскільки людина в ній розглядається як найвища цінність і самоціль суспільства (Ш. Амонашвілі, Я. Корчак, К. Роджерс, В. Сухомлинський). Особливої актуальності цей підхід набуває в контексті усвідомлення формування соціальної компетентності як історично зумовленого процесу набуття соціального досвіду, у тому числі шляхом засвоєння загальнолюдських, національних, соціальних цінностей, що розглядаються як продукт культури, у виробленні якого має місце певна спадкоємність, збереження і примноження, передача від покоління до покоління. Аналіз наукових позицій багатьох дослідників дозволяє розглядати процеси формування соціальної компетентності людини в рамках теорії орієнтації особистості в світі цінностей, з позиції визнання морального спрямування, соціальної цінності і значущості результатів відповідної діяльності, а також включення в особистісний потенціал майбутнього фахівця відповідних переваг і орієнтацій на самовдосконалення й самореалізацію як найвищу цінність.

Для розв'язання завдань нашого дослідження важливим є твердження А. Здравомислова (1986), який уважає, що категорія «цінність» зв'язана з духовним змістом життя людей: «цінності – це інтереси, що, завдяки поділу праці в сфері духовного виробництва, відокремилися в ході розвитку самої історії. Але об'єктами цих відокремлених інтересів, предметами прагнення людини, в даному випадку, виступає певний духовний зміст, що складається в особливій концентрації почуттів і думок, що втілюється в зразках прекрасного, істинного, доброго, вдячного. У зіставленні з цими нормами, які отримали громадське визнання, людина, зайнята у сфері духовної творчості або діюча на терені цивільних інтересів, прагне ствердити свою індивідуальність» (с. 143).

Цінності дозволяють перевести професійну діяльність в її морально-смысловий план. Цей підхід дозволяє осмислити професійну підготовку як процес актуалізації моральних норм і цінностей у майбутнього фахівця соціономічної сфери, який ініціює особистісне перетворення студента відповідно до моральних ідеалів. Метою цього перетворення є подальша об'єктивація моральних цінностей у професійній діяльності. Інтеріоризовані фахівцем цінності, тобто ціннісні орієнтації, можна визначити як смислові структури досить високого рангу, що задають аксіологічний вектор формування соціальної компетентності. На думку Н. Голованової: «цінності мають особисті прояви: ціннісні орієнтації (установки, переконання, інтереси, прагнення, бажання, наміри). Саме ціннісні орієнтації детермінують ставлення особистості до навколишнього світу і до самого себе» (Голованова, 2007, с. 38–47). Авторка переконана в

тому, що аксіологічний підхід, заснований на процесі розуміння і освоєння різних цінностей, що засвоєні майбутнім фахівцем, мотивують його, дозволяючи поліпшити якість роботи.

Засадниче значення для процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей має твердження англійського дослідника Дж. Равена (2002), який зазначає, що «ціннісний компонент включає в себе: схильність аналізувати й повністю прояснювати не чітко усвідомлені швидкоплинні відчуття, що свідчать про наявність проблеми або про зародження творчої ідеї; бажання братися за роботу за власною ініціативою й стежити за її результатами, щоб підвищити якість праці; здатність справлятися з тривогою, що виникає, коли людина робить щось у новій для неї сфері, і здатність заручитися підтримкою інших людей для досягнення мети» (с. 31). У зв'язку з тим, що соціономічні професії базуються на особливому типі взаємодії, так званій «поведінці, що допомагає», уявлення про професійну діяльність фахівців укорінене у світі соціальних цінностей як таке, що має значення для людей у соціокультурних, громадських чи особистісних відносинах, тим більше, що людина розглядається як найвища цінність суспільства, як мета соціального розвитку. Соціономічні професії – це професії для тих, хто хоче допомагати людям, поліпшити умови життя і змінити суспільство. Отже, фахівці діють у ціннісній площині, що спрямовує професійну діяльність на допомогу людям діяти найкращим чином в своєму оточенні, вибудовування своїх відносин з іншими людьми, розв'язання соціальних й особистих проблем.

Аналіз і виявлення аксіологічних пріоритетів підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей дозволяють з'ясувати, що вони мають вирішальний вплив на формування ціннісних орієнтацій особистості майбутнього спеціаліста за умов, якщо:

- цілі професійної освіти спираються на аксіологічні орієнтири;
- зміст професійно-педагогічної підготовки відображає історичні й сучасні цінності майбутньої професійної діяльності;
- процес професійної підготовки базується на аксіологічних складових і підпорядкований логіці розвитку ціннісної сфери особистості;
- технології професійно-педагогічної підготовки є стимулами освоєння аксіологічного потенціалу змісту освіти;
- аксіологічні цінності характеризують життєву позицію майбутніх фахівців і реалізуються у професійній діяльності.

Такий підхід обумовлює розгляд професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей як ціннісно-зорієнтованої діяльності. Саме в такій площині характеризує Л. Буркова аксіологічний

складник професійної діяльності соціологів. Вона визначає двофакторну основу зазначеного процесу. По-перше, цінності – це складові компетентностей, що за положенням, обґрунтованим Дж. Равеном, є важливим стимулом для розв'язання професійного завдання. По-друге, цінності отримують статус предмета професійної діяльності фахівця і потребують умінь працювати з ними: діагностувати, виявляти спрямованість у людей, корегувати, формувати, трансформувати, розвивати, управляти ними тощо (Буркова, 2016, с. 5-9). Отже, аксіологічний підхід до формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціологічних спеціальностей базується на розумінні суті й соціальної природи цінностей, розумінні цінності їх пізнання як важливої стратегії професійного розвитку, передбачає рефлексію життєвих питань з позицій позитивно-творчих цінностей, визначає їх якісний вплив на формування ціннісних орієнтирів особистості, на розвиток її професійно значимого, духовно-морального, творчого досвіду, на ціннісні результати у всіх сферах життєдіяльності й впливає на процес формування складових аксіосфери студентів. Аксіологічний підхід виконує роль сполучної ланки між пізнавальним і практичним ставленням до світу (теорією і практикою), так як зміст оцінно-цільового і ефективного аспектів життєдіяльності людини визначається спрямованістю активності особистості на осмислення, визнання, актуалізацію й створення матеріальних і духовних цінностей.

Висновки. В якості пріоритетного завдання професійної освіти аксіологічний підхід висуває розкриття цінностей як сутнісних сил особистості, її інтелектуального, морального, творчого потенціалу, що виражається в здатності вільно орієнтуватися в складних соціальних і професійних ситуаціях, вибирати, здійснювати інноваційні процеси. Освіта є основним каналом цілеспрямованого внесення в суспільну свідомість пріоритетних цінностей шляхом формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціологічних спеціальностей. Збереження й морально вивірене оновлення аксіологічної складової соціальної компетентності дозволяє відкрити нові перспективи підготовки майбутніх фахівців соціологічних спеціальностей через вивчення явищ і фактів з позиції їхньої цінності для професійного втручання. Позитивна ціннісна орієнтація на іншу людину утворює особистісно-професійне підґрунтя майбутнього фахівця соціологічної спеціальності під час професійної підготовки.

Література

1. Ушинский К. Д. Собрание сочинений. Т. 5 Москва, Ленинград. 1949. 591 с.
2. Рогова О. Г. Духовно-ціннісні орієнтації у посткласичній філософії освіти : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 Д. 2011. 212 с.
3. Здравомыслов А. Г. Потребители. Интересы. Ценности. Москва : Политиздат. 1986. 223 с.
4. Буркова Л. В. Аксиологічний компонент професійних компетентностей для фахівців соціономічних професій. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 9. С. 5–9.
5. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Москва : «Когито-Центр». 2002. 396 с.
6. Голованова Н. Ф. Подходы к воспитанию в современной отечественной педагогике. *Педагогика*, 2007. № 10. С. 38–47.

References

1. Ushynskiy, K. D. (1949). *Sobranye sochyneni* [Collected works]. Moscow. (rus).
2. Rohova, O. H. (2011). *Dukhovno-tsinnisni oriientatsii u postklasichnii filosofii osvity* [Spiritual-value orientations in post-classical philosophy of education]. Dnepropetrovsk. (ukr).
3. Zdravomyslov, A. G. (1986). *Potrebiteli. Interesy. Cennosti* [Consumers. Interests. Values]. Moscow. Politizdat. (rus).
4. Burkova, L. V. (2016). Axiologichnyi komponent profesiynkh kompetentnosti dlia fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [Axiological component of professional competencies for specialists of socio-economic professions]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 9, 5–9 (ukr).
5. Raven, Dzh. (2002). *Kompetentnost' v sovremennom obshhestve: vyjavlenie, razvitie i realizacija* [Competence in modern society: identification, development and implementation]. Moscow: Kogito-Tsentr (rus).
6. Golovanova, N. F. (2007). Podhody k vospitaniju v sovremennoj otechestvennoj pedagogike [Approaches to education in modern domestic pedagogy]. *Pedagogika*, 10 (rus).

**АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ
СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ**

Т. Н. Тюльпа

Статья посвящена раскрытию сущности аксиологического подхода к формированию социальной компетентности будущих специалистов социономических специальностей в профессиональной подготовке на основе развития у студентов ценностного отношения к жизни, будущей профессии,

осознанного отношения к ее специфике, выработке собственного стиля поведения и мировоззрения как системы взглядов, убеждений и установок.

Образование является основным каналом целенаправленного внесения в общественное сознание приоритетных ценностей путем формирования социальной компетентности будущих специалистов социномических специальностей. В качестве приоритетной задачи выдвигается раскрытие ценностей личности, ее интеллектуального, нравственного потенциала, выражается в способности свободно ориентироваться в сложных социальных и профессиональных ситуациях. Будучи формой самоопределения личности, социальная компетентность отражает действительность не пассивно, а с помощью общественных отношений, не абстрактно, а через призму потребностей личности, моделирует систему принципов и ценностей жизнедеятельности человека, проектирует императивы его действий и поступков, следовательно, имеет аксиологическую сущность, которая требует постоянного совершенствования.

Выявлено, что аксиологические приоритеты будут иметь решающее влияние на формирование социальной компетентности будущих специалистов социномических специальностей, если: цели профессионального образования опираются на аксиологические ориентиры; содержание профессионально-педагогической подготовки отражает исторические и современные ценности будущей профессиональной деятельности; процесс профессиональной подготовки базируется на аксиологических составляющих и подчинен логике развития ценностной сферы личности; аксиологические ценности характеризуют жизненную позицию будущих специалистов и реализуются в профессиональной деятельности. Такой подход обуславливает рассмотрение профессиональной подготовки будущих специалистов социномических специальностей как ценностно-ориентированной деятельности. Положительная ценностная ориентация на другого человека образует личностно-профессиональные основы будущего специалиста социномических специальностей во время профессиональной подготовки.

Ключевые слова: аксиологический подход, формирование социальной компетентности, будущие специалисты социномических специальностей, профессиональная подготовка.

AXIOLOGICAL APPROACH TO THE SOCIAL COMPETENCE FORMATION OF INTENDED SOCIAL SPECIALISTS IN PROFESSIONAL PREPARATION

T. M. Tyulpa

The article is devoted to revealing the essence of an axiological approach to the social competence formation of intended specialists of socionomic specialties in vocational training based on the development of students' value attitude to life, future

profession and conscious attitude to its specificity, developing their own style of behavior and outlook as a system of views.

Education is the main channel of purposeful introduction into the public consciousness of priority values by forming the social competence of intended specialists of socioeconomic specialties. As a priority task is the disclosure of values of the individual, intellectual, moral potential, which is expressed in the ability to navigate freely in complex social and professional situations. Being a form of self-determination, social competence reflects reality not passively, but through social relations, not abstractly, but through the lens of personality needs, models the system of principles and values of human life, designs the imperatives of its acts and actions, and therefore has an axiological essence that needs constant improve.

It is revealed that axiological priorities will have a decisive influence on the formation of social competence of future specialists of socioeconomic specialties if the goals of professional education are based on axiological guidelines; the content of vocational training reflects the historical and current values of future professional activity; the process of professional training is based on axiological components and subordinate to the logic of development of the value sphere of the individual; axiological values characterize the life position of future specialists and are implemented in professional activity. This approach leads to the consideration of the future training of intended specialists in socioeconomic specialties as a value-oriented activity. Positive value orientation to another person forms the personal and professional foundation of the future specialist of socioeconomic specialty during professional training.

Key words: *Axiological approach, formation of social competence, future specialists in sociology specialties, professional training.*

Тюльпа Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і психології, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (м. Глухів, Україна). E-mail: tyulpatnt@gmail.com

Tyulpa Tetiana Mykolaivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, the Department of Psychology and Social Work Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University (Hlukhiv, Ukraine). E-mail: tyulpatnt@gmail.com